

دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
بخش زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

جایگاه سید محمد علی جمال زاده در ادبیات داستانی ایران

استاد راهنما:

دکتر یحیی طالبیان

استاد مشاور:

دکتر محمد رضا صرفی

مؤلف:

مجاهد غلامی

اردیبهشت ماه ۱۳۸۶

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۷

ب

۱۰۰۷۳۶

... و تو ای خدا، خدا، خدا، خدا!

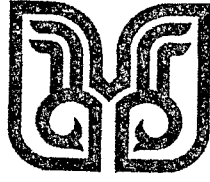
با تو چه بگویم؛ ما نه رندان ریاییم و حریفان نفاق.

و تو یا سیدی یا من علیه معولی یا من الیه شکوت

أحوالی قو علی خدمتک جوارحی و اشد علی

العزیمه جوانحی و هب لی الجده فی خشیتک و

الدوام فی الاتصال بخدمتک.

دانشگاه شهید باهنر کرمان

پایان نامه

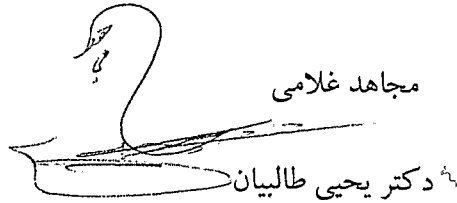
این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط احراز درجه کارشناسی ارشد به

بخش زبان و ادبیات فارسی

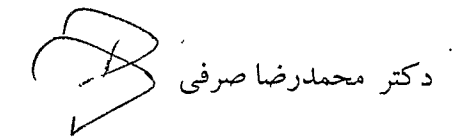
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

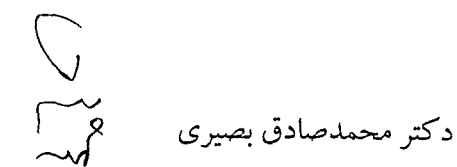
تسلیم شده است و هیچ گونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

 مجاهد غلامی

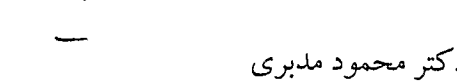
دانشجو:

 دکتر یحیی طالبیان

استاد راهنما:

 دکتر محمدرضا صرفی

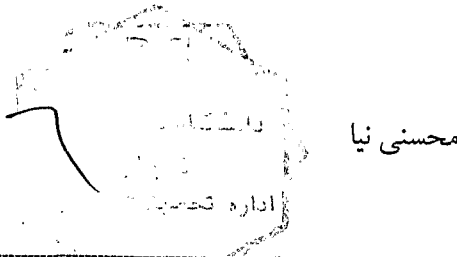
استاد مشاور:

 دکتر محمدصادق بصیری

داور ۱:

 دکتر محمود مدبری

داور ۲:

داور ۳:

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشکده: دکتر ناصر محسنی نیا

۱۰۵۷۳۶

می خواستم بنویسم: «برای او که احترامش برای من و حُش به گردن من،
بسیار ما بیشتر از احترام ادبیات داستانی ایران برای سید محمد علی جمال زاده
و حق وی به گردن آن است.»

اما دیدم نه! این پایان نامه اگر تمام سال های زندگی مرا هم در پس سر داشته
باشد، باز تاس و نیت یکی از آن کفن یحیی های اشک آلودی که مادرم
بدو قد راهم کرده است را هم ندارد.

بسیار با این استخوانه از بانوان الفتاحات پدر نیز، کمتر از این حکایتی نیست.

سیاسداشت:

و دست تقدیر خدا مرا به کرمان، این پاره کویری ایران، که شاعرانش در یک ایهام نازکانه آن را دل عالم و خود را اهل دل گفته اند کشاند تا سال های تحصیل من، وام دار نجات ها و آموزه های کسانی باشد که همواره یادشان برای من با گونه ای احترام، سپاس و بزرگداشت همراه است. جناب آقای دکتر یحیی طالبیان که علاوه بر آنکه زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده گرفت، با متانت و فضل رسم و راه درست پژوهش را به من آموخت و مرا به آشنایی آن سره مرد یمگان دره کشاند.

جناب آقای دکتر محمد رضا صرفی، کریمانه بر گستاخی هایم بخشود و در کوچه پس کوچه های بلند آوازه شاهنامه، رزم سپیدی و سیاهی را نشانم داد و همچنین به عنوان مشاور در به سرانجام رسیدن این پایان نامه، یاری های بی چشم داشت داد.

با جناب آقای دکتر احمد امیری خراسانی، که شاگرد نوازی های پر قدر و قیمتش، شور و شوق های شکفتن در من دمید در سایه سار مردی قدم زد که مصاحبت آفتاب وی را از قونیه های خاک، پایه پایه تا ملاقات خدا کشانده بود.

جناب آقای دکتر ناصر محسنی نیا، نکته سنجانه، نادیده ها و ناشنیده های بسیاری را بر من آشکار کرد و همچنان که پا به پای اعشی و نابغه و امروالقیس، صحاری سوزان عربستان را مرور می کردم، از طراوت بی جایگزین محضر علمی و ادبی اش سبز و سیراب می شدم و در سایه تعلیماتش می بالیدم.

جناب آقای دکتر محمد صادق بصیری؛ که بسیارها بیشتر از آنکه تنها، عبرتمندی بر مرکب چوبین نشستن حسنک وزیر را نشانم داده باشد، بر گردن من و قلم من حق دارد. سجایای اخلاقی این مرد خود به تمامی یک دانشگاه است.

اینهمه که خود بر سبیل غیض من فیض، بر قلم این دانشجوی جوان رفته است، وی را مدیون این گرانمایگان و دعاگوی همیشه سر بلندی و توفیق ایشان می دارد.

چکیده

شیرینی آغازیدن از حوالی پر شکوه و شوکت مشروطه خواهی در ایران کم بخت یاری نیست. نگاهی به زندگانی سید جمال الدین واعظ اصفهانی و از آن پس گذاری در ساحت اندیشگی وی، به استناد نوشتجات و رساله هایی که در احوال آن روزگار به قلم رفته است، در آمدی است بر زندگی داستانی سید محمد علی جمال زاده.

زندگی داستانی سید محمد علی جمال زاده نیز با توجه به عناصری که بر ذهن و زبان وی تأثیر داشته اند در چهار دوره بررسی می شود:

- سال های سید جمال الدین واعظ

- سال های داستان کوتاه

- سال های کمیته ملیون ایرانی در برلین

- سال های ماندگاری در ژنو.

این ادوار همچنین جست و جویی است در روند داستان نویسی جمال زاده و برای آنکه رسم و راه داستان نویسی پیر نویسندگی ایران نیز در یک هیأت جزئی نگرانه، سنجیده تر ارزیابی و جایگاه وی در ادبیات داستانی ایران بی پرده تر، نموده شود، عناصر داستانی داستان های کوتاه و بلند وی مورد واکاوی قرار می گیرد.

استفاده غالب از تک گویی و زاویه دید اول شخص در روایت داستان، شگردهای شخصیت پردازی و صحنه پردازی، حقیقت ماندی و چند و چون پیرنگ در داستان های جمال زاده، در کنار درونمایه داستان ها و مشخصه های سبکی نثر جمال زاده در ساحت های مختلف زبانی و بیانی و نحوی، به گونه ای که علاوه بر مباحث کلی مشتمل بر تحلیل تک تک داستان های نویسندگی نیز باشد، به قلم نقد رفته است و سعی شده است در این میان علاوه بر «چگونگی» ها از «چرا» ها نیز غفلت نشود.

نوع حادثه پردازانه و لطیفه وار داستان کوتاه و بازتاب ویژگی های آن در آثار جمال زاده، به نقد و نظر در زندگی داستانی نویسندگی ای که اگر می خواست می توانست جایگاهی فراتر از این ها در میان داستان نویسان معاصر ایرانی داشته باشد پایان می دهد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اوّل: واکاوی موضوع پژوهش

- ۱-۱-۱- درآمد ۲
- ۱-۲-۱- اهمیت موضوع ۳
- ۱-۳-۱- پیشینه تحقیق ۴
- ۱-۴-۱- پرسش های تحقیق ۸
- ۱-۵-۱- روش تحقیق ۸
- ۱-۶-۱- هدف های تحقیق ۹

فصل دوّم: حسب حال

- ۱-۲-۱- سید جمال الدین واعظ اصفهانی ۱۱
- ۱-۲-۱-۱- زندگی سید جمال الدین واعظ اصفهانی ۱۲
- ۱-۲-۱-۲- ساحت اندیشگی سید جمال الدین واعظ اصفهانی ۲۳
- ۱-۲-۱-۲-۱- ارکان اربعه ۲۳
- ۱-۲-۱-۲-۲- قرآن، خاستگاه همه چیز ۲۷
- ۱-۲-۱-۲-۳- علم آموزی ۲۸
- ۱-۲-۱-۲-۴- ایرانیّت و اسلامیّت ۲۹
- ۱-۲-۱-۲-۵- در معنای حقوق ۳۲
- ۱-۲-۱-۲-۶- عاملان زور و عالمان تزویر ۳۲
- ۱-۲-۲- زندگی سید محمّد علی جمال زاده ۳۴

فصل سوّم: قصّه ای که به سر نرسید (درنگی بر ادوار زندگی داستانی سید محمّد علی جمال زاده)

- ۳-۱- سال های سید جمال الدین واعظ ۴۳
- ۳-۲- سال های داستان کوتاه ۶۳
- ۳-۳- سال های کمیته ملیون ایرانی در برلین ۷۰
- ۳-۴- سال های ماندگاری در ژنو ۸۱

فصل چهارم: هنر داستان نویسی سید محمد علی جمال زاده

- داستان و عناصر داستان ۹۱
- ۴-۱- پیرنگ (plot) ۹۴
- ۴-۱-۱- پیرنگ داستان های جمال زاده ۹۶
- ۴-۲- شیوه های روایت در کارنامه یک داستان نویس (point of view) ۹۸
- ۴-۲-۱- درآمد ۹۸
- ۴-۲-۲- زاویه دید در داستان های جمال زاده ۱۰۰
- ۴-۲-۲-۱- یکی بود و یکی نبود ۱۰۰
- ۴-۲-۲-۲- دارالمجانین ۱۰۱
- ۴-۲-۲-۳- عمو حسینعلی ۱۰۲
- ۴-۲-۲-۴- صحرای محشر ۱۰۳
- ۴-۲-۲-۵- قلنشن دیوان ۱۰۳
- ۴-۲-۲-۶- معصومه شیرازی ۱۰۴
- ۴-۲-۲-۷- سر و ته یک کرباس ۱۰۵
- ۴-۲-۲-۸- تلخ و شیرین ۱۰۵
- ۴-۲-۲-۹- شاهکار ۱۰۷
- ۴-۲-۲-۱۰- کهنه و نو ۱۰۹
- ۴-۲-۲-۱۱- آسمان و ریسمان ۱۱۰
- ۴-۲-۲-۱۲- قصه های کوتاه برای بچه های ریشدار ۱۱۳
- ۴-۲-۲-۱۳- قصه ما به سر رسید ۱۱۶
- ۴-۲-۳- زاویه دید اول شخص راوی - نقال ۱۱۸
- ۴-۲-۴- چرا زاویه دید اول شخص و سوم شخص؟ ۱۱۹

- ۳-۴- شخصیت پردازی (characterization) ۱۲۴
- ۱-۳-۴- انواع شخصیت ۱۲۶
- ۲-۳-۴- شخصیت پردازی های جمال زاده ۱۲۷
- ۳-۳-۴- پایگاه طبقاتی شخصیت ها ۱۳۳
- ۱-۳-۳-۴- یکی بود و یکی نبود ۱۳۳
- ۲-۳-۳-۴- عمو حسینعلی ۱۳۴
- ۳-۳-۳-۴- صحرای محشر ۱۳۴
- ۴-۳-۳-۴- قلتشن دیوان ۱۳۵
- ۵-۳-۳-۴- معصومه شیرازی ۱۳۵
- ۶-۳-۳-۴- سر و ته یک کرباس ۱۳۵
- ۷-۳-۳-۴- تلخ و شیرین ۱۳۵
- ۸-۳-۳-۴- شاهکار ۱۳۶
- ۹-۳-۳-۴- کهنه و نو ۱۳۷
- ۱۰-۳-۳-۴- آسمان و ریسمان ۱۳۸
- ۱۱-۳-۳-۴- قصه های کوتاه برای بچه های ریشدار ۱۳۹
- ۱۲-۳-۳-۴- قصه ما به سر رسید ۱۴۰
- ۴-۳-۴- حاصل کلام ۱۴۰
- ۴-۴- صحنه (setting) ۱۴۲
- ۱-۴-۴- کنش شناسی ۱۴۴
- ۱-۱-۴-۴- کنش شناسی داستان های جمال زاده ۱۴۵
- ۲-۴-۴- صحنه پردازی داستان های جمال زاده ۱۴۸
- ۵-۴- مضمون (theme) ۱۵۷
- ۱-۵-۴- نظر جمال زاده درباره مضمون داستان ۱۵۹
- ۲-۵-۴- مضمون داستان های سید محمد علی جمال زاده ۱۶۱
- ۱-۲-۵-۴- یکی بود و یکی نبود ۱۶۱
- ۲-۲-۵-۴- دارالمجانین ۱۶۲

- ۱۶۳..... ۴-۵-۲-۳- عمو حسینعلی
- ۱۶۳..... ۴-۵-۲-۴- صحرای محشر
- ۱۶۴..... ۴-۵-۲-۵- قلتشن دیوان
- ۱۶۴..... ۴-۵-۲-۶- راه آب نامه
- ۱۶۴..... ۴-۵-۲-۷- معصومه شیرازی
- ۱۶۵..... ۴-۵-۲-۸- سر و ته یک کرباس
- ۱۶۵..... ۴-۵-۲-۹- تلخ و شیرین
- ۱۶۷..... ۴-۵-۲-۱۰- شاهکار
- ۱۶۷..... ۴-۵-۲-۱۱- کهنه و نو
- ۱۶۸..... ۴-۵-۲-۱۲- آسمان و ریسمان
- ۱۷۰..... ۴-۵-۲-۱۳- قصه های کوتاه برای بچه های ریشدار
- ۱۷۱..... ۴-۵-۲-۱۴- قصه ما به سر رسید
- ۱۷۲..... ۴-۵-۳- نگاه آخر به مضامین داستانی جمال زاده
- ۱۷۶..... ۴-۶- حقیقت ماندی (verisimilitude)
- ۱۷۷..... ۴-۶-۱- حقیقت ماندی داستان های جمال زاده
- ۱۸۱..... ۴-۷- سبک (style)
- ۱۸۲..... ۴-۷-۱- یکی بود و یکی نبود؛ رئالپسم انتقادی و رکود رمان های تاریخی
- ۱۸۵..... ۴-۷-۲- سبک شناسی داستان های سید محمد علی جمال زاده
- ۱۸۵..... ۴-۷-۲-۱- ساحت زبانی
- ۱۹۲..... ۴-۷-۲-۲- ساحت بیانی
- ۱۹۵..... ۴-۷-۲-۳- ساحت نحوی
- ۱۹۶..... ۴-۷-۲-۴- استشهاد به آیات و احادیث
- ۱۹۷..... ۴-۷-۲-۵- بهره گیری از جلوه های ادبیات منظوم فارسی در داستان ها
- ۱۹۹..... ۴-۷-۲-۶- بیان طنز آلود
- فصل پنجم: ژانر لطیفه وار داستان های سید محمد علی جمال زاده**
- ۲۰۴..... ۵-۱- داستان های حادثه پردازانه و داستان های لطیفه وار

۲۰۷..... ۵-۱-۱- داستان حادثه پردازانه

۲۱۰..... ۵-۱-۱-۱- تحلیل داستان حادثه پردازانه لرد مونت دراگو

۲۱۳..... ۵-۱-۲- داستان لطیفه وار

۲۱۵..... ۵-۱-۲-۱- تحلیل داستان لطیفه وار کباب غاز

۲۱۸..... ۵-۱-۳- داستان لطیفه وار تپیک

فصل ششم: یافته ها و نتیجه گیری

۲۲۱..... ۶-۱- زیبایی زاده زیا آفرین

پیوست ها

۲۲۴..... ۱- داستان کوتاه سه چراغ

۲۲۶..... ۲- کارنامه داستان نویسی سید محمد علی جمال زاده

۲۳۰..... کتاب نامه

فصل اول :

واکاوی موضوع پژوهش

۱-۱- در آمد

ارزش کار سیّد محمد علی جمال زاده در پایه گذاری شکل نوینی از داستان، به وی جایگاهی قابل بررسی در ادبیات داستانی ایران داده است.

شبهه به جایگاه «نیما یوشیج» در شعر فارسی. با این تفاوت که شاعران پس از نیما، حتی آن ها که در دهه هفتاد، مقوله ای به نام شعر پست مدرنیستی را بر سر زبان ها انداختند، خود را وام دار نیما و میراث دار اتفاق حضور وی در ساحت شعر فارسی می دانند. اما داستان نویسان پس از جمال زاده، بیشتر از آنکه وام دار «یکی بود و یکی نبود» وی باشند، تحت تأثیر «زنده به گور»، «سه قطره خون» و «بوف کور» صادق هدایت، «چمدان» و «گیله مرد» بزرگ علوی و «انتری که لوطیش مرده بود» و «خیمه شب بازی» صادق چوبک هستند.

تا آنجا که داستان نویسی مدرن در ایران، مدّت ها پس از «یکی بود و یکی نبود» جمال زاده، با «زنده به گور» هدایت می آغازد و گستره تاریخی ادبیات داستانی در ایران، با توجه به قدر و قیمت «بوف کور»، به عنوان یک حادثه در داستان نویسی ایرانی، به داستان نویسی پیش از بوف کور و داستان نویسی پس از بوف کور تقسیم می شود.*

با اینهمه ضمن توجه به رسم و راه نویسندگی «علی اکبر دهخدا»، ارزش ها و تأثیرات مقالات انتقادی چرند و پرند، سهم جمال زاده به عنوان کسی که نخستین بار داستان کوتاه را به هموطنانش شناسانده است و پای «رنالیسم انتقادی» را به داستان باز کرده است همچنان برایش محفوظ است.

هر چند یکی بود و یکی نبود، بیشتر محصول طبیعی مقتضیات زمانه به حساب آمده باشد تا خلّاقیت هنری جمال زاده.

جمال زاده که در اواخر قرن نوزدهم، یعنی قرن داستان کوتاه به دنیا آمده است، در سال های تحصیل و ماندگاری در برلین، از طریق داستان های کوتاه فرانسوی با این نوع ادبی آشنا می شود و از آن پس می کوشد دیده ها و شنیده ها، دغدغه ها و بخصوص خاطره

* سپانلو، محمد علی؛ نویسندگان پیشرو ایران؛ ۷۱.

های گریز پای سال های کودکی خود را، آمیخته به عناصر سنتی ادبیات فارسی و جلوه های رنگارنگ فرهنگ عامیانه، در هیأت داستان کوتاه مرور کند و با بیانی طنز آلود موجبات تفریح خاطر خوانندگانش را فراهم آورد.*

توجه بیش از حد به این مسائل و به گونه ای کلیشه ای در آمدن داستان در ذهن و زبان جمال زاده، وی را نسبت به تحولات داستان نویسی، عناصر و ویژگی های آن بی پروا می کند.

جمال زاده اصراری ندارد داستان هایش از نظر پیرنگ، شخصیت پردازی، حقیقت ماندی، صحنه پردازی و ... همساز با نظریه های منتقدین و پژوهشگران ادبیات داستانی باشد و همچنانکه نقد ها و گاه پرده دری های هم وطنانش را می شنود، آرام و بی صدا بر همان سبک و سیاق نویسندگی باقی می ماند و زندگی یکصد و چند ساله اش را گذشته از آثار داستانی، از ترجمه ها، مقالات و تحقیقات ادبی و تاریخی پر بار می کند.

۱-۲- اهمیت موضوع

«یکی بود و یکی نبود» سید محمد علی جمال زاده، فصل نوینی را در داستان نویسی ایرانی، که چون «بت عیار» در طول چهارده قرن تاریخ ادبیات ایران پس از اسلام، هر لحظه به شکلی در آمده است، می گشاید.

پژوهش در رسم و راه نویسندگی هر کدام از داستان نویسان پس از جمال زاده، در نهایت ما را برای مقایسه و واکاوی مشخصه های داستان نویسی، به سید محمد علی جمال زاده می کشاند؛ حال آنکه پژوهش در رسم و راه نویسندگی جمال زاده، از یک سو نگاه دقیق و موشکافانه ای به داستان نویسی پیشین ایرانی، از قصه های عامیانه گرفته تا رمان های تاریخی و اجتماعی و درنگ بر چند و چون عناصر داستانی در این آثار را می طلبد و از دیگر سو به بررسی روند تکوین داستان پس از جمال زاده نیازمند است.

* جمال زاده، محمد علی؛ دیباچه یکی بود و یکی نبود؛ ۲۱.

اینهمه خود امکان نگاه درست تری را به داستان پردازی در ایران فراهم می کند. چرا که درک درست داستان نویسی در ایران بدون شناخت درست سید محمد علی جمال زاده و شگردهای داستان پردازی وی چندان راه به دیهی نمی برد. هرچند این پایان نامه، با همه کوششی که شده است، به واسطه فراخی دامنه بحث نتوانسته بسیاری از دلخواسته ها را در تنگنای خود بگنجانند.

۱-۳- پیشینه تحقیق

داستان کوتاه «فارسی شکر است»، چه بر حسب اتفاق بر قلم سید محمد علی جمال زاده رفته باشد و چه کاملاً آگاهانه و با توجه به شگرد های نویسندگی به سبک اروپایی، نام جمال زاده را بر سر زبان ها انداخت؛ حضور وی تقریباً در طی یک قرن داستان نویسی ایرانی و به خصوص اقامت دیرساله وی در سویس، آنهم در هنگامی که جوانان در تب و تاب نفت و کودتا و کمونیسم، افتاده بودند، نویسندگان و منتقدان را بیش از پیش متوجه وی ساخت. هرچند این توجهات، بعضاً در شکل هتاکی ها و پرده دری های بی دریاست رخ نمود.

در هر حال جمال زاده رفته است و همه آن ها نیز رفته اند و به قول نیما، نوبت به غربال به دست ها رسیده است و ناگزیر از پذیرش این حقیقت که جمال زاده به خاطر همه کار های ناشایستی که می توانست بکند و نکرد، برای همیشه مورد احترام و ستایش است.

۱- از نخستین کسانی که به جمال زاده و داستان نویسی وی پرداخته است، رضا براهنی است. وی ذیل عنوان «برج عاج ایرانی جمال زاده، در قلب اروپا»، با جمال زاده پای نشر مشروطیت را در حریم قصه باز می کند و حکایت های پیش از مشروطه را به سوی ابعاد چهارگانه قصه، یعنی زمان و مکان و زبان و علیت می کشاند. هرچند این درآمد فلایم، در پرداخت نهایی خود، به نفع جمال زاده و ارزش داستانی آثار وی تمام نشده است.

۲- عبدالعلی دستغیب نیز در نقد آثار محمد علی جمال زاده، بر طبل رضا براهنی کوبیده است. با اینهمه وی تحلیل فراخ دامن تری از رسم و راه نویسندگی جمال زاده به دست داده

و شکل سامان مندتری از سبک نویسندگی جمال زاده ارایه کرده است. از نظر دستغیب، آشنایی جمال زاده با قزوینی ها و تقی زاده ها به خشکیدن خلاقیت های وی انجامیده و در نهایت برای جمال زاده در نثر امروز فارسی، جایی بین هدایت و حجازی، که از این برتر و از آن فروتر است باز کرده.

۳- جمال زاده علاقه خود را به نقد ادبی، با نوشتن نقد واره هایی بر شوهر آهو خانم و علویه خانم و ... نشان داده است. اما آیا اگر وی می دانست نوشتن نقدی بر «مدیر مدرسه» آل احمد، آنگونه جواب سرسنگین و پرخاشگرانه ای را به دنبال خواهد داشت، باز به این کار دست می زد؟

نامه ای که جلال آل احمد در آبان ماه ۱۳۳۸، پس از نقد مدیر مدرسه توسط جمال زاده، به وی می نویسد، پر سر و صدا ترین انتقاد ها علیه جمال زاده است که از ساحت داستان نویسی و مسائل مربوط به آن فراتر می رود و به صورت اتهام نامه جوانان انقلابی دهگان بیست و سی علیه خوش نشینان آن سوی آب ها در می آید. با این وجود این گفتار نیز در بررسی داستان نویسی جمال زاده بی فایده نیست؛ حتی همینکه جمال زاده و آثار وی از نگاه یکی از نویسندگان صاحب سبک معاصر ایران دیده شده اند، بر اعتبار این گفتار می افزاید.

۴- صد سال داستان نویسی ایران، که تاریخ تحلیلی پر و پیمانی از ادبیات داستانی ایران است، جمال زاده و داستان پردازی وی را ذیل عنوان «بازگذشت به گذشته» بررسی می کند.

حسن میر عابدینی، در پژوهش خود همچنین از پرداختن به مواد و مصالحی که داستان های جمال زاده را تشکیل داده اند و نقش دوران کودکی و پرورش در محیطی که جدال میان اصلاح طلبان و آزادی خواهان با مستبدان و قشریون همواره در جریان بوده است و تأثیر این عوامل بر ذهن و زبان جمال زاده، غافل نمانده است. وی در ادامه برخی از داستان های مطرح جمال زاده، نظیر قلتشن دیوان، راه آب نامه و شورآباد را با دیدگاهی انتقادی تحلیل می کند.

۵- برای کسی که می خواهد یک باره درباره جمال زاده و داستان نویسی وی اطلاعاتی همه جانبه به دست بیاورد، یاد سید محمد علی جمال زاده می تواند مفید واقع شود. این کتاب، بیش از پنجاه مقاله تاریخی و ادبی از نویسندگان ایرانی و اروپایی، که همه به نحوی درباره یکی از جنبه های زندگی و هنر جمال زاده پرداخته شده اند را در بر می گیرد. علی دهباشی کوشیده است با به گزینی مقاله ها و بخش هایی از کتاب ها، خواننده را به درک بی درد سری از جمال زاده برساند.

۶- گفتار های محمد علی همایون کاتوزیان، که درباره ارزش کار سید محمد علی جمال زاده به قلم آمده است و نهایتاً در کتاب درباره جمال زاده و جمال شناسی گرد آوری شده اند، پژوهشگر را نسبت به برخی از داستان های جمال زاده، نظیر قلتشن دیوان آشنا تر می کند؛ علاوه بر این، این گفتار ها در اهمیت یکی بود و یکی نبود، داستان نویسی جمال زاده و دلایل جمال زاده زدایی، نیز سخن می گویند.

۷- وقتی صحبت از داستان نویس های نام آور معاصر ایران به میان می آید، ناگزیر باید از سید محمد علی جمال زاده هم سخن گفت.

جمال میر صادقی که در این کتاب به بررسی آثار سی و یک نویسنده معاصر ایران پرداخته است، کوشیده است بی آنکه روش های نقد نظری و علمی راتحت تأثیر مشرب های فلسفی یا سیاسی یا دیدگاه های اجتماعی و علمی خاص برجسته کند، آثار داستان نویسان را مبتنی بر دو شاخه نقد ادبی، یعنی نقد نظری* و نقد علمی** یا کاربردی*** مورد پژوهش قرار دهد.

گفتار های این کتاب بر مبنای سال توگد نویسندگان تنظیم شده است و ناگزیر، به جمال زاده به عنوان نخستین داستان نویس معاصر ایران پیش از همه پرداخته شده؛ داستان های کوتاه مجموعه یکی بود و یکی نبود بررسی و مشخصه های داستانی و سبکی آن ها بر شمرده شده است.

*Theoretical

**Practical

***Applied

۸- کامران پارسی نژاد، کتاب خود را با عنوان نقد و تحلیل و گزیده داستان های سید محمد علی جمال زاده، به دو بخش تقسیم کرده است. در بخش نخست، پس از بررسی سیر تحولات نثر فارسی در دوره قاجار، زندگی سید جمال الدین واعظ، فعالیت های ادبی جمال زاده و ساختار و سبک و نثر جمال زاده، حدود سی اثر از نویسنده تحلیل شده است و بخش دوم نیز به برخی از داستان های جمال زاده که توسط مؤلف به گزینی شده اند اختصاص یافته است.

۹- آتش زیر خاکستر نیز مانند «نقد و تحلیل و گزیده داستان های سید محمد علی جمال زاده» به دو بخش تقسیم شده است. اما روح الله مهدی پور عمرانی چندان توفیقی در کاری که می خواسته انجام دهد به دست نیاورده است.

۱۰- سال های کمیته ملیون ایرانی در برلین و مأموریت هایی که از طرف کمیته به جمال زاده منحول شده است، فرصت آشنایی جمال زاده را با بسیاری ها و بسیاری ها را با جمال زاده فراهم می کند. از جمله پدر مهرداد مهرین در این سال ها با وی آشنایی پیدا می کند. مهرداد مهرین نیز کو نشانی از پدر دارد، در زندگی و ساحت اندیشگی جمال زاده پای می گذارد و سرگذشت و کار جمال زاده و جمال زاده و افکار او را در این باره به قلم می برد. هر چند سرگذشت و کار جمال زاده، اغلب واگویی دست و پا شکسته همه آن چیزهایی است خود جمال زاده، در «سر و ته یک کرباس» و دیگر آثار خود چنان که می باید بدان ها پرداخته است.

۱۱- از منتقدان ایرانی گذشته، کریستف بالایی و میشل کویی پوس، در سرچشمه های داستان کوتاه فارسی، که به همت احمد کریمی حکاک به فارسی برگردانده شده است نیز ذیل نه فصل، تحقیقی عالمانه از داستان نویسی جمال زاده، مشخصه ها و علل و عوامل تأثیر گذار بر آن ها به دست می دهند.

این فصول علاوه بر بررسی آثار شاخص داستانی جمال زاده، داستان های کوتاه نخستین وی را نیز که پیش از انتشار فارسی شکر است، به قلم مؤلف رفته، معرفی و تحلیل می کند.

۱-۴- پرسش های تحقیق

برجسته ترین پرسش هایی که سعی شده است در طی این تحقیق به گونه ای منطقی و علمی پاسخ داده شوند عبارتند از:

۱- ادوار زندگی داستانی سید محمد علی جمال زاده را با توجه به چه معیار هایی و به چند دوره می توان تقسیم کرد؟

۲- در هر کدام از ادوار زندگی داستانی سید محمد علی جمال زاده، چه عواملی بیشترین تأثیر را بر ذهن و زبان وی، در تکوین هنر داستان نویسی اش داشته اند؟

۳- قوت ها و ضعف ها و یا بهتر بگوییم، ارزش داستان های جمال زاده در گستره هفتاد ساله داستان پردازی وی چه روندی را پشت سر می گذارد؟

۴- عناصر داستان، نظیر پیرنگ، شخصیت پردازی، صحنه پردازی، حقیقت ماندی، درونمایه، سبک و ... با چه ویژگی هایی در داستان های جمال زاده به کار گرفته می شوند؟ ویژگی های این عناصر در داستان های جمال زاده، نهایتاً داستان های وی را بیشتر به قصه های عامیانه و داستان های سنتی پیش از وی نزدیک می کند یا به داستان های مدرن پس از وی؟

۵- نوع غالب داستان های کوتاه سید محمد علی جمال زاده که به «داستان لطیفه وار» شناخته می شوند، چه مشخصه هایی دارد؟

۱-۵- روش تحقیق

پژوهش در «جایگاه سید محمد علی جمال زاده در ادبیات داستانی ایران»، به روش کتابخانه ای صورت گرفته است.

بدین صورت که ابتدا با مراجعه به کتاب های «کتاب شناسی»، سایت های مختلف و از جمله سایت کتابخانه های صاحب نام، کتاب ها، مقاله ها، نوشتجات و اسنادی که می توانستند در به سرانجام رسیدن این پژوهش مؤثر واقع شوند، شناسایی و ارزش گذاری

شدند و از آن پس در تهیه منابعی که به ترتیب از درجه اهمیت بالاتری برخوردار بودند
کوشش شد.

در ادامه ضمن واکاوی این مآخذ، که بخش مهمی از آن را آثار خود سید محمد علی جمال
زاده تشکیل می داد، فیش برداری های لازم صورت گرفته و در نهایت به یاری خدا، به
تنظیم اطلاعات گردآوری شده، تشریح و تحلیل موضوع و تدوین این گفتار انجامید.

۱-۶- هدف های تحقیق

شاید پر بیراه نباشد اگر اعتراف کنم، توانمندترین هدفی که انگیزه این پژوهش را در من می
پروراند، خوانش تحلیلی دوره کاملی از آثار داستانی پایه گذار داستان نویسی در ایران، که
همیشه وابستگی و دلبستگی به مرور چند باره قلم رشحه های هدایت و علوی و چوبک و
آل احمد و احمد محمود و گلشیری و دانشور و دولت آبادی و صادقی و گلستان و ساعدی
و بهرنگی، مرا از پرداختن به آن ها باز داشته بود، بوده است.

با اینهمه نمی توان از کنار دیگر اهدافی که در این مدت قوت قلب قلمم بوده است نیز بی
اعتنا گذشت:

- ۱- آشنایی با شگردهای داستان پردازی سید محمد علی جمال زاده و مشخصه های آثار
وی، برای درک درست تر جایگاه وی در میان داستان نویسان پیش و پس از خود.
- ۲- اطلاع بر چگونگی و میزان تأثیر پذیری جمال زاده از داستان نویسی سنتی فارسی،
داستان نویسی مدرن اروپایی و چگونگی و میزان تأثیر گذاری وی بر داستان نویسی مدرن
فارسی و تا حدودی تأثیر پذیری از آن.
- ۳- واکاوی شاخص ترین عناصر داستان و وقوف بر کم و کیف آن ها در گستره داستان
نویسی ایرانی.